

I.

Francia zarándokok és keresztes vitézek Magyarországon.

Az első franciák, akik hazánkba eljutottak, azok a hadifoglyok voltak, akiket a pogány magyarok a X. század első felében franciaországi betöréseik idején magukkal hurcoltak. E francia rabszolgák az olasz, német és görög foglyokkal együtt aránylag ügyesek és műveltek lehettek, ezért a magyarok mint tolmácsokat, hírnököket, irnokokat alkalmazták őket. Minthogy az egykorú krónikások szerint számuk jelentékeny volt, talán elősegítették a kereszténységnek elterjedését is a magyarok közt.

Szent István uralkodása alatt megkezdődik a francia szentföldi zarándokok átvonulása hazánkon. Őkei követik a XI. század végén a keresztes hadak. E zarándokok s keresztes vitézek szemé előtt útjuk végcélja, a Szentföld lebegett, a közbeeső országok s azok népei nem nagyon érdekelték őket. Közülük egyesek mégis hagytak hátra útleírásokat, amelyekben szórványosan megemlékeznek magyarországi tapasztalataikról is.

Szent István nem járt a Szentföldön, de nagy barátja és pártfogója volt a zarándokoknak s hogy Jeruzsálemi meglátogatását alattvalói részére megkönnyítse, a szent városban menedékházat és templomot építtetett számukra. A rablókat pedig, akik országában az utasokat és zarándokokat megtámadták, halálbüntetéssel sújtotta. Az utak elején akasztófákat állíttatott fel, elrettentő például rajtuk lógtak az útonállók holtteste.

A nyugateurópai országokban, tehát Franciaországban is, elterjedt a híre annak, hogy a vadságukról és kegyetlenségükről hirhedt magyarok áttértek a keresztény hitre s királyuk szívesen átengedi birodalmán a zarándokokat. Erre a hírre megindult a francia zarándokok serege s ezer meg ezer francia vándorolt hazánkon át a Szentföldre.

A középkorban a franciáknak három fő zarándokhelyük volt: Róma, Compostela és Jeruzsálem. E három városba minden társadalmi osztályból óriási tömegek vándoroltak. Ezekben a zarándoklatokban a középkori embernek nemcsak vallásos hite, hanem kalandvágya és utazási hajlama is kielégülésre talált.

A szentföldi zarándoklatok már Krisztus halála után 100 évvel megkezdődnek, de csak a IV. századtól fogva szaporodnak el. Különösen nagy lendületet vesznek a XI. században. Ez a zarándoklatok fénykora, amiben éppúgy része volt a vallásos buzgalom megerősödésének, mint a magyarok megtérésének, amely a zarándokok számára megnyitotta az aránylag kényelmes és olcsó szárazföldi utat,

A Palesztinába készülő franciáknak több utazási mód állt rendelkezésükre. Rendesen egy délfrancia (Marseille), vagy inkább olasz kikötőben (Genua, Pisa, Velence, Brindisi) hajóra szálltak, majd kikötöttek Szíriában s onnan mentek Jeruzsálembe. Ezek a zarándokok a szentföldi útát rendesen római vagy lorettói zarándoklattal kötötték össze. A tengeren az utasokat a hajótörés és kalóztámadás veszedelme fenyegette. Ezért sokan a bizonytalan és költséges tengeri út helyett a szárazföldi útát választották és pedig vagy Észak-Afrikán át a Földközi tenger mentén vagy Észak-Itálián, Dalmácián, a Balkánon és Kis-Ázsián keresztül. Mindkét szárazföldi út lakatlan vagy vad népektől lakott országokon vezetett, tehát szintén elég kockázatos vállalkozás volt. Nem csunda tehát, hogy, amikor köztudomású lett, hogy a magyarok nem hántják a zarándokokat, sőt országuk bővelkedik mindenféle élelmiszerben, a francia zarándokok szívesen választották a Magyarországon át vezető útát.

Voltak magányos zarándokok, leginkább azonban kisebb-nagyobb csoportok verődtek össze valami pap vagy nemesúr vezetése alatt. A vezetők számára kis úti kalauzok készültek, amelyek felsorolták az út egyes állomásait, valamint a palesztinai szent helveket és ereklyéket. Magyarországra érve a zarándokok vagy Brucknál lépték át a határt és a Duna jobb partján a Vindobonától (Bécs) Taurinunig (Zimony) vezető régi római hadi úton haladtak vagy Bécsújhely felől jöttek és a Sopronon, Csornán, Győrön, Székesfehérváron át vezető középkori úton érték el Dunaföldvárt s folytatták útjukat a Duna mentén. Dél-Baranyában Dárdánál vagy Bellyénél azután átkeltek a Dráván és a Szerémségen át folytatták útjukat kelet felé. A zarándokok és keresztések nagy része *per pedes apostolorum* vagy lóháton utazott, később már akadtak olyan utasok is, akik csónakot béreltek és úgy szálltak lefelé a Dunán egészen Zimonyig. Németországban és Magyarországon általában tűrhető volt a közbiztonság, voltak megbízható utak és menedékházak a zarándokok számára s ami fontos, Magyarországon enivaló is bőven akadt nekik. Zimonyon túl ellenben a Balkánon és Kis-Ázsiában a kopár, terméketlen hegyvidékeken és pusztaságokon sok nélkülözésben és szenvedésben volt részük.

Az első Magyarországon átutazó zarándok, kinek ismerjük a nevét, Vilmos angoulême-i herceg, aki 1026-ban, tehát Szent István idejében járt hazánkban s akit nagyszámú társaival, észak-francia főurakkal és egyházi férfiakkal egyetemben a király nagy tisztességgel fogadott és gazdagon megajándékozott.

1035-ben utazik át hazánkban Richard verduni apát, akivel Szent Gellért franciaországi időzése alatt megismerkedett s akinek műveit megküldte. 1050 körül és pedig valószínűleg 1053-ban Théodoric saint-huberti, más forrás szerint angers-i apát akart más zarándokkal hazánkban át a Szentföldre eljutni. Meg is érkeztek hozzá, innen azonban a „barbárok betörése” miatt keleti irányban nem folytathatták útjukat, kénytelenek voltak dél felé fordulni és Jeruzsálem helyett Rómába zarándokolni.

1054-ben Szent Lietbert, cambrai-i püspök érkezett a „barbár mű-

veltségű, erkölcsű és nyelvű Magyarországra több mint 300 főnyi, Picardiából és Flandriából való zarándoksereg élén. I. Endre király mielőtt az országán való átutazást megengedte nekik, látni akarta a zarándokokat. Mikor a püspök kérelme előterjesztése végett a király előtt megjelent, ez — a legenda szerint — mindiárt látván istenes szándékát, felkelt székéről, udvariasan köszöntötte, behívta tanácsába, felvilágosításokat kért tőle és megcsodálta vállalkozását, majd miután néhány napon át volt alkalma meggyőződnie arról, hogy szent férfival van dolga, megadta neki az átutazási engedélyt és egy vezetőt bocsátott rendelkezésére, aki őt s a vezetése alatt álló zarándokcsapatot az ország határáig elkísérte.

Még hatalmasabb tömegeket mozgósítottak a keresztes hadjáratok, melyek Franciaországból indultak ki s melyekben mindvégig Franciaország játszotta a vezető szerepet. A XI. század végén Francia- és Németországból valóságos népvándorlás indult meg a Szentföldre. A földesuraktól szabadulni akaró parasztok, kalandvágó, zsákmányra éhes katonák, gyors meggazdagodásról ábrándozó kereskedők, a kolostori zárt és fegyvelmezett életre ráunt szerzetesek, asszonyok és gyermekek s mindennemű kalandrok, gonosztevők, koldusok ezrei verődtek össze s vonultak kisebb-nagyobb csoportokban s az I. és II. keresztes háború hadseregeinek nyomában a mesés és gazdag Kelet felé, hogy ott új életet kezdjenek. Nagy részük nem láthatta meg az ígért földjét, útközben elpusztultak, egy részüket a vad balkáni és kisázsiai népek koncolták fel, más részük az élelem- és vízhiány, a sok fáradság, nélkülözés, ragályos betegség áldozata lett.

Az első francia keresztes sereg Gautier sans Avoir (Földnélküli Walter) vezetése alatt 1096 tavaszán kelt útra. Mindössze 3000 gyalogos és 8 lovas katonából állott, akikhez nagyobb számú fegyvelmezetlen tömeg csatlakozott. Kálmán magyar király semmiféle akadályt nem gördített az elé, hogy a sereg Magyarországon átvonulhasson s ott amire szüksége van, szabadon megvásárolhassa. Nem is volt velük semmi baj, egynéhányukat azonban, akik Zimonyban maradtak, hogy ott élelmiszereket, fegyvereket s egyéb útravaló dolgokat vegyenek, a zimonyi várórség magyar katonái elfogták, megverték és kifosztották, úgy bocsátották aztán őket útjukra. A krónikás, aki az átvonulást elbeszéli, Kálmán királyt „*vir christianissimus*”-nak nevezi országáról pedig azt mondja, hogy az a körülvevő nagy mocsarak és folyók miatt megközelíthetetlen, csak a helyi viszonyokkal ismerős tud oda bemenni, vagy onnan kijönni. A zimonyi összetűzésért a felelősséget a magyarokra hárítja.

Nemsokára egy sokkal nagyobb, mintegy 40.000 főnyi, az előbbihez hasonló összetételű sereg érkezett Sopron alá Pierre l'Érmete (Remete Péter) vezetésével. Ő is megkapta az átvonulási engedélyt, azzal a feltétellel, hogy zsákmányt nem szednek, hanem ami kell nekik, azt pénzért vásárolják meg. E feltételnek megfelelően békességben vonultak át hazánkon, Zimonynál azonban összeütköztek az ottani várórséggel, több ezer magyart kardélre hánytak és behatoltak a várba, hol tömérdek búzát, bort, lovat és juhot találtak. Öt napig időztek Zimonyban s midőn

a király seregének közeledése tudomásukra jutott, a zimonyi várban szerzett zsákmánnyal megrakodva átkeltek a Száván.

A kedvezőtlen tapasztalatokon okulva Kálmán király azt a nagyszámú sereget, mely Thomas de la Fère s néhány más francia nemes élén bebocsáttatást kérve Mosony kapui előtt megjelent, be sem engedte országába. Azok ott a síkságon táborot ütöttek s Mosony ellen több támadást intéztek, míg azután Kálmán szétverte őket. Egy részük fejesztetten elmenekült, sokan a Dunába veszttek; mint az egyik krónikás írja, a sok ezer holttesttől a folyó vizét egy ideig nem lehetett látni.

1096. szeptember havában megérkezett Ausztriába, a magyar határ közelébe Bouillon Gottfrid lotharingiai herceg fővezérsége alatt az I. kereszties hadjárat serege, amely mintegy 30.000 elsőrangú, fegyelmezett s jól felszerelt gyalogos és 10.000 lovas katonából állt. Ez a sereg, melyben az észak-francia és flamand nemesség színe-java képviselve volt, Magyarországon át akart a Szentföldre menni, míg a délfranciákból és olaszokból álló II. sereg Olaszországon, Dalmácián és a Balkán-félszigeten át nyomult Keletre IV. Raymond, toulouse-i gróffal az élén. Bouillon Gottfrid seregével a Duna mellett Tullban ütött táborot. Onnan követséget küldött Kálmán királyhoz, azzal a megbízással, hogy tőle az országán való átvonulásra engedélyt kérjen. Kálmán a követséget Pannonhalmán fogadta s több napig vendégül látta. Minthogy azonban az eddig átvonult fosztogató és kegyetlenkedő, nagy részben csöcselékből álló francia és német csapatokkal sok kellemetlensége volt, a király az elébe terjesztett kérést eleinte bizalmatlanul fogadta, majd a főembereivel való tanácskozás után úgy határozott, hogy Bouillon Gottfriddal személyesen tárgyalja meg az ügyet. Mikor a francia küldöttség a választ a fővezérral közölte, ez 30 fegyveres katona kíséretében útra kelt, hogy Kálmánnal találkozzék. Sopron mellett a mocsáron átvezető hídra lépve ott találta a királyt, nyájasan köszöntötte és alázatos tisztelettel megölelte, majd csupán 12 fegyveres katonát tartva maga mellett, néhány főemberével átment Magyarországba, hogy a királlyal serege átvonulásának módozatait megbeszélje. Pannonhalmán, melynek akkor Szent-Mártonhegye volt a neve, a francia herceget és kíséretét ünnepélyesen fogadták. Rimes hexameterekben írt művében Foulques francia krónikás mint szemtanú lelkes hangon írja le a fényes fogadtatást „az áldott Sabáriában“, szent Márton szülőhelyén, honnan dicsősége beragyogta a világot. A krónikaíró összetéveszti tehát szent Márton-hegyét Szombathellyel, amely a nagy francia szentet szintén a maga szülőltének tekintette, azután elbeszéli, hogy a magyar király a főurak és főpapok, valamint sok egyházi és világi személy kíséretében, akik kereszteteket, szent könyveket, ereklyéket és egyéb templomi ékességeket vittek, elébük ment a franciáknak, mikor találkozott velük, megcsókolta. Örömujjongás és himnuszok hangja mellett a templomba vezette, majd a „bíres kolostorban“ királyi módon megvendégelte őket, azután pedig megbeszélte velük az átvonulás módozatait. Nyolc napi tanácskozás után úgy egyeztek meg, hogy a kereszties had minden akadály nélkül átmehet és mindent vásárolhat Magyarországon ama feltétel alatt, hogy az átvonulás tartamára a fővezér a hadsereg vezetői és kiváló emberei kö-

zül túszoikat bocsát a király rendelkezésére. E megegyezés alapján Bouillon Gottfrid serege Sopronon át bevonult Magyarországra, miután a fővezér előbb seregében kihirdette, hogy halálbüntetés jár mindenkire, aki fosztogat, lop vagy lázadást szít a magyarok közt. A király viszont elrendelte, hogy alattvalói méltányos áron bocsássák a keresztiesek rendelkezésére a szükséges kenyeret, bort, gabonát, vadat és madarat. A sereg a már jelzett úton haladt a Duna jobb partján egészen a Drávaig, ahol tutajokon átkelt a túlsó partra. A király erős lovascapatnak s Bouillon Gottfrid bátyjának, Balduinnak, az ő feleségének és gyermekeinek, s a többi túsznak kíséretében egészen Zimonyig velök ment, ott átadta a túszoikat a fővezérnek, azután gazdagon megajándékozva őt is meg Balduint is, búcsut vett tőlük és nagy szeretettel megcsókolva útnak bocsátotta őket.

Hazánkon haladt át a II. kereszties hadsereg is, melyet öt évtizeddel később, 1147 nyarán III. Konrád német császár és VII. Lajos francia király vezetett II. Géza király uralkodása alatt. Először Konrád érkezett meg mintegy 70.000 főnyi haddal és mintegy 100.000 főnyi rendetlen zarándoksereggel. A rakoncátlan, durva sereg rabolt és gyűjtögetett, ezért a magyar király nem nagy bizalommal fogadta VII. Lajosnak 70.000 lovas és nagyszámú gyalogos katonából álló seregét sem. Annál kedvezőbb hatást gyakorolt a magyarokra a francia sereg fegyelmezettsége s VII. Károly egyenes jelleme. A két fiatal uralkodó összebarátkozott és szövetséget kötött egymással IV. Sándor pápa védelmére az ellenpápa ellen és VII. Lajos elvállalta II. Géza akkor született fiának, a későbbi III. Istvánnak keresztapaságát. Ez az esztergomi találkozás kiindulópontja lett a század második felében egyre erősödő francia-magyar kulturális érintkezésnek és politikai barátságának, aminek betetőzése volt III. Bélának VII. Lajos francia király leányával kötött házassága. Ennek a találkozásnak egy későbbi folyománya lehetett az is, hogy II. Géza Esztergomban a kereszties vitézek számára házat, Jeruzsálemben pedig templomot építtetett. A francia keresztiesek átvonulása minden baj nélkül ment végbe, végül azonban megzavarta egy kínos incidens. A trónkövetelő Borics VII. Lajos táborában keresett menedéket és kért segítséget. VII. Lajos segítséget nem nyújtott neki, de kiadatását megtagadta és megengedte neki, hogy házával Görögországba meneküljön.

VII. Lajos udvari papja és íródiákja volt Odon de Deuil (Odo de Diogilo), aki mint szemtanú megírta a II. kereszties hadjárat történetét. Részletesen elbeszéli a Magyarországon való átkeléssel kapcsolatos eseményeket, de az országról s annak lakosságáról nem sokat mond. Azt írja, hogy Nyugat felől Magyarországot „mocsaras víz” határolja, Bulgáriától pedig egy „tisza folyó” választja el. Középen folyik a Dráva, melynek egyik partja lejtős, a másik meredek. A Dráván az átkelés nehezen ment, mert nem volt elég hajójuk, s amik voltak, azok is kicsinyek voltak. Ezért usztatni kellett a lovakat, s ezek a túlsó meredek parton nehezen tudtak felkapaszkodni. Előttük németek jártak, akik közül sokan a Drávában lelték halálukat. A Duna egyenes irányban folyik keresztül az országon és rajta messze országok kincseit szállítják a „nemes Esztergom (Éstrigun) városába”.

Regensburgtól poggyászaikat és a „sok népet“ a franciák is a Dunán szállították egészen Bulgáriáig. Azután megemlíti a francia krónikás, hogy hazánkban sok a tó, mocsár, patak, melyeken nyáron, ha szárazság van, át lehet menni. Pompás legelők is vannak, állítólag Julius Caesarnak nyájai is itt legelésztek valaha. A lakosság az átvonuló keresztieseknek kezére járt, s azok vétel és csere útján ellátták magukat ennivalóval, amiben Magyarország bővelkedik, nem úgy, mint Németország, ahol erdők, rétek, folyók, patakok nagy számban vannak, de élelmiszerekben nem nagy a bőség.

A középkori francia utazók közül, akik Magyarországra elvetődtek, a legjelentékenyebb Bertrandon de La Brocquière. Szentföldi utazó volt ő is, őneki azonban a szentföldi zarándoklat csak ürügyül szolgált, hogy a keresztény Európát egyre jobban fenyegető török birodalom belső viszonyaival a helyszínen megismerkedjék. Brocquière benső udvari embere volt Jó Fülöp burgundiai fejedelemnek, aki évtizedeken át foglalkozott azzal a tervvel, hogy keresztieshadjáratot vezet a török ellen. Tervének igyekezett megnyerni III. Frigyes német császárt, VII. Károly francia királyt s más uralkodókat is. Több ízben gyűjtött össze hadsereget, egy ízben hajóhadat is szerelt fel Marseille-ban, különböző akadályok miatt azonban kedvenc tervét nem tudta keresztülvinni. Főasztalnokát, La Brocquière-t azért küldi Keletre, hogy az ő tapasztalatai alapján Törökország kormányzati, közigazgatási, hadi, művelődési állapotáról minél jobban tájékozva legyen s hadjáratának sikerét ezzel is előmozdítsa.

La Brocquière 1432. február havában kél útra. Elzarándokol Rómába, majd Velencében hajóra száll s azután Zára, Korfu, Rhodos, Ciprus érintésével kiköt Jaffában s onnan Jeruzsálembe megy. Több honfitársa kíséretében sorba látogatja a szent helyeket. Damaszkuszban török ruhát ölt s egy karavánhoz csatlakozva sok viszontagság után Konstantinápolyba jut. Ott hosszabb időt tölt, azután Drinápolyon, Szófián, Niszen át megérkezik Belgrádba. Onnan Magyarországon és Németországon keresztül több mint egy esztendei vándorlás után hazaérkezik Burgundiába. Feljegyzései és emlékezete alapján több mint húsz esztendővel később urának felszólítására megírja „titkos utazásának“ történetét. Ez a művelődéstörténeti tekintetben nagy fontosságú munka arról tanúskodik, hogy szerzője éles eszű, pontos megfigyelő képességgel bíró, művelt és tapasztalt férfiú volt. Művének magyarországi utazására vonatkozó részletei érdekes adatokat nyújtanak a Zsigmond király-korabeli Magyarország művelődési viszonyainak történetéhez.

La Brocquière útleírása azért érdemel különös figyelmet, mert ő nem a zarándokok és keresztiesek megszokott Duna-menti útját járja, hanem a Nagy Magyar Alföld délnyugati részén halad át, olyan területen, melyet a megfelelő utak hiánya miatt a külföldi utazók a legújabb időkig ki szoktak kerülni. Belgrádban ugyanis azt a tanácsot kapta, hogy tekintettel a nagy áradásokra, ne a Szerémségen, hanem Zimonyon s az Alföldön át menjen Budára. Átkel tehát a hatalmasan megáradt Dunán s Pancsova, Nagybeccerek és Törökbecse érintésével Szegedre érkezik. Elbeszéli, hogy Zimonytól Szegedig, amerre járt, mindenütt nagy mocsarakat látott, fának ellenben sehol nyomát sem vette

észre, kivéve két kis erdőt, melyeket egy folyó zárt körül. A fahiány miatt a lakosok szalmával tüzelnek és náddal, amely a folyók partján és a mocsarak mentén bőven terem. Kenyerük is kevés van, helyette valami lágy lepény-félét esznek. Ez az adat megerősíti azt a feltevést, hogy ebben a korban az Alföld lakosságának főfoglalkozása az állattenyésztés volt és a földművelés inkább csak a városok s falvak közvetlen környékére szorítkozott. Szegedről azt írja a francia zarándok, hogy egyetlenegy utcája van, ez azonban lehet egy mérföldnyi hosszú. Valóban Szeged ez időben nagy falu lehetett, egy hosszú utca, amely a közepén kiszélesedett, ott volt a piac, a templom s egy-két középület. Azt is feljegyzi La Brocquière, hogy Szeged bővelkedik mindenféle élelmiszerben, különösen halban. Nem látott még folyót, amelyben olyan nagy halak volnának, mint a Tiszában. Egyéb adatokból is tudjuk, hogy Szeged ez időben nagy halászati központ volt s több ezer halász lakott benne. A Tisza halbőségét Galeotti is említi, azt mondja róla, csak $\frac{2}{3}$ része víz, $\frac{1}{3}$ része pedig hal és áradások után még a sertéseket is hallgatetik. La Brocquière szerint Szegeden sok darvát és tuzokot is árulnak, melyeket a környéken fognak, de nem tudnak rendszeren elkészíteni. A lakosok a szabad ég alatt alszanak, ágyuk nem igen van, szalmán fekszenek vagy hosszú felfújható bőrszákon. A ferencrendiek templomában a francia utazó „kissé magyaros” misét hallgat, ami annyit jelent valószínűleg, hogy a misén magyarul énekeltek. Meglátogatja a „püspököt”, akin talán valami plébánost vagy ferencrendi gvardiánt kell érteni, s aki — úgy találja — igen lelkiismeretes ember (*de grosse conscience*).

Útját La Brocquière egy Damaszkuszban vásárolt ló hátán teszi meg. Mint nemes embert nagyon érdeklik a lovak. Szegeden sok szilaj, vadon felnőtt lovat lát és megcsodálja, hogy a csikósok milyen ügyesen tudnak velük bántani. Mint írja, igen sok és olcsó ló van Szegeden, 5—4 ezret is vehet össze, aki akar. 10 magyar forintért már lehet kapni egy jó, erős lovat.

Szeged és Pest között egy várost, valószínűleg Kecskemétet, útjába ejtve megcsodálja a szép sík vidéket s a tömérdek, szabadon legelésző ménest. Budán megtekinti az „igen szép és nagy” királyi palotát, melyet a Várhegy déli lejtőjén Zsigmond király kezdett építtetni s melynek építését Mátyás király fejezte be. Dícséri a budai meleg fürdőket is, különösen azt, amelyik a királyi palota közelében van, de már a városon kívül. Ez a nagyon szép fürdő valószínűleg a Gellért-hegy lábánál fekvő, későbbi Rácz-fürdő volt. La Brocquière szerint Budának élénk kereskedelme és igen szép, tetszetős környéke van. Szőlőiben jó bor terem, amit annak tulajdonítanak, hogy a föld tele van meleg, kénes forrásokkal. Nagy számban lakják németek, de vannak benne francia mesteremberek is, akiket Zsigmond franciaországi utazása alkalmával hívott be Magyarországra, többek közt egy Clays Davion nevű szőnyegszövőmester, aki a szőnyegiparáról híres Arras városából került Budára. Van Budán sok zsidó is, akik jól tudnak franciául s Franciaországból való kiűzetésük után telepedtek meg Budán.

Pesten is talál utazónk franciákat és pedig kőműveseket, akiket Zsigmond azért fogadott fel, hogy a királyi palota alatt a Duna-par-

ton egy nagy tornyot építsenek. Annak az lett volna a rendeltetése, hogy abba egy hatalmas láncot erősítsenek s vele adott esetekben a Dunát elzárják. La Brocquière megtekintette az épülőben lévő tornyot. A folyam szélessége miatt a király tervét kivihetetlennek tartotta. Egy későbbi uralkodó megvalósította a tervet. XVI. századból való adataink szerint egy időben Buda és Pest közt a Duna felett egy vastag lánc húzódott, mely a két parton volt megerősítve s arra szolgált, hogy a Dunán Bécs felől érkező hajókat megállásra kényszerítse.

La Brocquière Pesten is érdeklődik lovak iránt. Ott nemcsak alföldi, hanem jófutó erdélyi hátslovakat is nagy számban lehet kapni. Vesz is magának egyet.

Magyarországi tartózkodása alatt különösen megnyerik a francia utazó tetszését a fedeles magyar kocsik, melyekben hat-nyolc személy is elfér. E kocsik olyan könnyűek, hogy egy ember el tudja vinni a hátán őket s olyan kényelmesek, hogy pihenni s aludni is lehet bennük. A magyaroknak különben — La Brocquière szerint — nemcsak jó lovaik és pompás kocsijaik vannak, értenek a föld megmunkálásához is. Szántás közben olyan barázdákat szántanak, hogy szinte csodaszamba megy. Budán több főúrnál látogatást tesz, felkeresi Garai Miklós nádort is, aki abban a hiszemben, hogy törökkel van dolga, nagy tiszteességgel fogadja. Magatartása azonban megváltozik, mikor megtudja, hogy látogatója török ruhába öltözött francia. Kémnek vagy kalandornak nézi.

La Brocquière leír egy lovagjátékot is, mely Budán folyt le s nagyon tetszett neki. A bajnokok kis lovakon, alacsony nyeregben, rövid lándzsával küzdöttek és igen díszesen voltak öltözve. Az összecsapás hevében néha mind a két küzdő leesett a lováról.

La Brocquière-nak egyébként a magyarokról nincs valami jó véleménye. A nádorról azt írja, hogy nem igen megbízható ember hírében áll és szavait s ígéreteit nem lehet komolyan venni. A magyarokról, amennyire látogatásai alapján meg tudja ítélni őket, úgy vélekedik, hogy semmivel sem megbízhatóbbak, mint a törökök. Vitézségükről sem nyilatkozik kedvező módon. Azt írja, hogy a belgrádi vár parancsnoka német őrséget kénytelen tartani, mert a szerbek, mint török alattvalók, megbízhatatlanok, a magyarok pedig gyávák, nagyon félnek a töröktől. Abban, hogy La Brocquière akkori honfitársaink jelleméről és harci értékéről ilyen kedvezőtlen véleménnyel volt, úgy hisszük, közrejátszott az a hívös fogadtatás, melyben a nádornál részesült s amely alapján véve indokolt volt.

Budán búcsút mond a milanói követnek, akinek társaságában Drinápolytól a magyar fővárosig az utat megtette. Az Arras-ból való szőnyegszövőtől ajánló levelet szerez egy bécsi kereskedőhöz és Tatán s Győrön át Brucknál elhagyja hazánkat. Budától Bécsig öt napig tart az útja, egy szolga van vele, akit Budán fogadott fel az ott talált franciák közül. Tatáról megjegyzi, hogy ott a magyar királynak nyaralója és díszkertje van. Valóban ismeretes, hogy Tata vadban dús erdei és halastavai miatt Zsigmondnak kedvenc tartózkodási helye volt.

Mintegy tíz évvel La Brocquière után Gilles Le Bouvier nevű francia utazó járt Magyarországon. Ez az utazóknak a középkorban arány-

lag ritka típusát képviseli: útjainak nincs gyakorlati célja, emberismeret, tapasztalatgyűjtés, szórakozás céljából járja a világot, ahogy az ókorban Herodotos s más utazók tették. Csak annyit tudunk róla, hogy VII. Károly francia király udvari embere és krónikaírója volt, 1386-ban született és 1457 körül halt meg. Már 16 éves korában kezébe vette a vándorbotot, sokfelé megfordulhatott és úti élményeiről érdekes könyvet hagyott hátra. Úgy látszik, 1443 körül járt Magyarországon V. László király alatt. Hazánkról azt mondja, hogy az — kivéve Lengyelországgal határos részeit — nagy, sík ország, tizennégy városa van, fővárosa Buda. Igen jó ország, minden megterem benne és olcsó. Lakosai nagyszakállú, piszkos emberek, kocsikon járnak, nagy tömegben zarándokolnak Rómába s Észak-Olaszországba sok lovat szállítanak. Gyakran háborúskodnak a törökkel. Harc közben könnyedén vannak öltözve s nem szívesen szállnak le a lóról. Fegyverük szaruból s ínből való nyíl és íj. Nem németül beszélnek, van külön nyelvük, latinul is értenek, különösen a papok: jó katolikusok s a hit védelmezői.

Le Bouvier is tehát, mint az eddigi francia utazók, hazánk termékenységét és gazdagságát emeli ki, melyet félművelt, de a fegyverforgatásban kiváló, lovas nép lakik. Ő az első francia író, akinek leírásában a magyarok mint a kereszténység védői szerepelnek.